

EN EL CINQUANTENARI DE LES NORMES DE CASTELLÓ*

Per Antoni M. Badia i Margarit, rector magnífic de la Universitat de Barcelona

I. EL VALOR DE L'ORTOGRAFIA

ENS hem aplegat ací, convocats a una solemne sessió acadèmica, amb el fi de commemorar un esdeveniment que tots nosaltres tenim per important, transcendental i tot, i que en una altra cultura potser ni tan sols seria esmentat: fa cinquanta anys, els intel·lectuals i escriptors valencians més representatius —pràcticament tots—, reunits a Castelló de la Plana, acordaven d'adoptar l'ortografia de la llengua catalana i tot allò que, en el terreny gramatical, significava una tal adopció. Jo en subratllaré els aspectes ortogràfics, tant perquè eren el nucli de les Normes, com pel valor simbòlic que té sempre l'ortografia per a una llengua i per a una cultura.

¿Per què ho considerem tan rellevant? A diversos indrets i en diverses ocasions, he parlat del caràcter en certa manera previ de l'ortografia, si hom vol fer acte de presència en el camp de la cultura amb la llengua pròpia. Sense una ortografia, no podem anar pel món. És cert que la llengua no és l'ortografia; la llengua la fan els sons, les formes, la frase i els mots; no la fa l'ortografia. Tots sabem que, des d'un punt de vista lingüístic, la llengua pròpiament dita és la parlada, de la qual parteix qualsevol estudi estructural o tipològic. D'altra banda, és obvi que la llengua parlada manca d'ortografia. És igualment cert que l'ortografia podria ésser diferent d'allò que és. De fet, les modificacions ortogràfiques no són pas insòlites, en les llengües, sinó ben al contrari, i aquestes no canvien d'estructura pel fet que l'ortografia en sigui reformada.

Tanmateix, això que acabo d'insinuar és el que ens duu precisament al valor cabdal de l'ortografia; en efecte, aquesta constitueix un sistema convencional; si és així, l'ortografia posseeix una alta significació aglutinadora: les convencions s'han d'acceptar i requereixen, per tant, una adhesió més o menys conscient d'allò que hom accepta. Aleshores, els usuaris de la llengua escrita entren en el joc de la convenció esta-

blerta, i llur joc esdevé ensems una mena d'engatjament davant la comunitat, car, si tothom escrivia segons el seu propi arbitri (i sorgia així una veritable anarquia en el terreny gràfic), ens convertiríem en uns perfectes insolidaris. O sia: atès que l'ortografia podria ésser una altra, d'aquesta possibilitat es desprèn la justificació pregona d'observar-ne les regles establertes.

La convenció ortogràfica, vista des de l'angle social —i el llenguatge és una institució eminentment social, d'expressió i de comunicació entre els homes—, adquireix una nova dimensió, que vull posar emfàticament en relleu: el seu caire cívic. Totes les formes de comportament humà exigeixen de cadascú un respecte profund de cara als seus consemblants. Per exemple: 1) el diàleg, que suposa que els dos interlocutors no parlen alhora, sinó que alternativament l'un d'ells escolta quan l'altre parla, i a l'inrevés amb aquest respecte a aquell; o bé: 2) els senyals de circulació, pels quals passem quan tenim el disc de color verd i ens aturem quan l'hi tenim vermell, cosa que evita que el trànsit esdevingui caòtic. I bé, la llengua escrita i, per tant, l'ortografia, són una altra forma de comportament humà, que demana el mateix respecte entre els qui escriuen i els qui llegeixen, per tal com, si no, no ens entendríem.

Potser ara es comprèn més bé allò del caràcter previ de l'ortografia de què parlava suara: sense una ortografia no podem anar pel món, deia. I és així: la manera de posar per escrit una llengua reflecteix la voluntat col·lectiva de tirar-la endavant, un acord formal de tots aquells qui se'n valen, i la convivència respectuosa davant una de les maneres més subtils de conducta humana. En suma, la unitat ortogràfica és la millor carta de presentació d'una llengua, i, més encara, d'una llengua de cultura.

Per acabar aquesta mena d'elucubració teòrica sobre l'ortografia, en subratllaré la seva característica essencial d'abstracció. Posar per escrit una llengua no sols implica d'acceptar el principi de la conven-

cionalitat —ja ho he remarcat—, sinó també una bona dosi d'abstracció. No totes les peculiaritats de la pronunciació d'una llengua poden ésser recollides en el sistema gràfic d'expressar-la: diversos trets regionals o dialectals, o articulacions ocasionals per raó dels contactes entre sons veïns, o característiques fonètiques de determinats grups socials, etcètera, han de romandre sense ésser reflectits en l'ortografia. Per a tots aquests matisos, els especialistes ja disposen de l'anomenada «transcripció fonètica» (que fins i tot pot aplicar-se amb profit a la didàctica de la llengua). Insisteixo, emperò, que l'ortografia no pot ni hi ha d'enregistrar massa particularismes, i ha de recolzar sobre les propietats fonemàtiques de la llengua. No ja únicament per raons pràctiques (ja que, així i tot, es fa difícil per a molts d'assimilar-la, la qual cosa fa aparèixer les comprometedores «faltes d'ortografia»), sinó també per una qüestió de principi (perquè, si l'ortografia retrata amb signes escrits la llengua parlada, ço és, la llengua pròpiament dita, ha de suggerir-ne l'estructura bàsica —els trets constitutius—, i no totes les realitzacions concretes —els trets consecutius—).

Amb l'ortografia es repeteix quelcom que distingeix l'anomenada «llengua literària», que també és el resultat d'una abstracció —i ho dic només per via de comparança—. Com és sabut, tots els escriptors s'hi troben. Es tracta d'un dels registres més elevats de la llengua (juntament amb la del llenguatge científic), i, com dic, els escriptors hi convenen. L'exemple habitualment adduït en aquest cas —l'ús de la llengua per Jacint Verdaguer, Teodor Llorente, i Costa i Llobera— ho confirma a bastament. Deixant de banda que la llengua catalana és una de les més unitàries de la Romània, la convergència dels escriptors de les tres grans regions de la llengua en una sola modalitat literària s'explica per l'alt grau d'abstracció que aquesta implica. En efecte, la llengua literària ho és tant, de tots, que ja no és pròpiament de ningú al cent per cent, i ningú dels qui se'n valen no ignora que prescindeix d'algun tret propi de la seva varietat concreta, en be-

nefici de la unitària totalitat. Sense voler entrar ara en polèmiques, voldria recordar que una tal coincidència en el nivell de la llengua literària ha induït més d'un equiparar «llengua literària» i «llengua comuna». Però aquesta, a mesura que la normalització lingüística va fent progressos entre nosaltres, ha d'atènyer cada cop sectors d'expressió idiomàtica més vastos, cosa que palesa que la «llengua comuna» o «estàndard» és avui massa predominantment d'una sola regió de la llengua, i que necessita la contribució del parlar de les regions restants. Cal que tots els qui parlem la mateixa llengua ens familiaritzem amb els mots fonamentals de les seves grans varietats geogràfiques, i que aquestes coneixences ja comencin de difondre's a les escoles. Al capdavall, es tracta en rigor d'unes poques dotzenes de paraules i de comptadíssims elements gramaticals (per això no debades recalçàvem la remarkable unitat de la nostra llengua). En aquest sentit, tots hem de promoure la inclusió de més mots del País Valencià i de les Illes dins el *Diccionari General* de Pompeu Fabra, que així —i sense dificultats— esdevindrà allò que, després de tot, ja era l'objectiu del Mestre: que sigui el diccionari de tots.

II. LA UNITAT HISTÒRICA

HE jutjat convenient de fer, d'entrada, una mena de filosofia de l'ortografia (i perdó per la petulància de l'expressió). L'he completada amb un paral·lel sobre la llengua literària, que té de comú amb aquella una bona part d'abstracció.

Altrament, ens ha estat útil d'adduir tangencialment el tema de la llengua literària, perquè ens fa el pas entre uns aspectes teòrics i

l'aplicació que n'hem de fer a la llengua catalana.

Si les grafies neixen al moment que hom fa l'esforç de posar per escrit una llengua fins aleshores només parlada, llur història ha d'iniciar-se partint dels balbucients primers testimonis escrits (generalment documents) que ens n'han pervingut. No m'hi entretindrè gaire. Cap al tombant del primer mil·lenni, de resultes d'un trasbalsament sociocultural encara poc estudiat, i amb una coincidència cronològica força remarcable entre totes les llengües romàniques naxents, és fet l'esforç esmentat. Hi ha les hesitacions i les contradiccions inevitables, com correspon a una comunitat que en fa l'assaig. Atès que això ocorre en un període d'analfabetisme pràcticament universal, les persones capaces de sortir-se'n són en nombre exigü, i no saben, és clar, sinó llatí. En realitat, no tenen problemes quan es tracta de reproduir sons que ja existeixen en llatí: la *p* de *pare* no oferia cap dificultat als qui ja sabien escriure *patrem* en llatí. On sorgien esculls no fàcils d'eludir era en els camps de sons nous, sons que havien estat elaborats al si del romanç i que per tant mancaven en llatí. ¿Com donar forma escrita a les palatals com *ll* o *ny*, per exemple?

D'altra banda, no oblidem que els atzarosos començos de les grafies del romanç tenen lloc en una llarga època d'inseguretats i sobretot d'incomunicació, de manera que a cada fogar cultural existent (gairebé sempre catedrals i monestirs) hom ignora sovint les activitats dels altres, llevat dels casos de relació estreta (que també n'hi ha, i aleshores aquesta relació es prou fructífera). L'aïllament geogràfic i psicològic dels esmentats centres de cultura provocà que s'originessin grafies independents (per no consultades) per a representar les articulacions palatals de l'exemple proposat: dues *l* (*ll*), *l+h* (*lh*), *g+l* o *g+l+i* (*gli*), per a la *ll*, i *n+y* (*ny*), *n* amb un tret paleogràfic (*n̄*), *g+n* (*gn*), *n+h* (*nh*), per a la *ny* (i faig abstracció d'abundoses solucions esporàdiques, aberrants o d'aparició única).

I bé, haig de dir, respecte a la llengua catalana, que, tant al període de vacil·lant dels inicis, com en el

decurs de la corba ascendent fins a l'època clàssica inclusivament (i prescindint ara de les incongruències de tot sistema gràfic fins que advé l'academicisme de les «gramàtiques normatives»), les grafies per mitjà de les quals la llengua és expressada són coherentment les mateixes arreu del domini lingüístic. Hi insisteixo: salvant les irregularitats inherents a totes les llengües fins a l'Edat Moderna, la llengua catalana es presenta pertot escrita d'una faisó conseqüent i unitària.

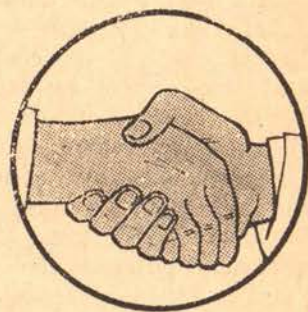
Qui ho diu de les grafies, ho ha de reiterar per a la llengua tota sencera (formes gramaticals, construcció sintàctica i vocabulari). Hi ha una sola llengua, que és la de Ramon Llull, de Bernat Metge i del *Tirant lo Blanc*, malgrat els particularismes, les discordances i les ambigüitats. Si no, no s'entendria que d'Andreu Febrer, tingut durant llargs decennis per valencià, ara diguem que és vigatà, i la rectificació ha estat per raó d'uns documents probatoris, no perquè de l'anàlisi lingüística de les seves obres es desprengui el canvi de filiació idiomàtica. Al cap darrer, ja ho expressà el mateix Ramon Muntaner, immers en la societat del seu temps, que tant es mogué d'un extrem a l'altre de les terres de la llengua, amb aquelles cèlebres paraules seves, que no per molt sabudes i molt citades deixaré de reportar una vegada més: «d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans». Si m'és permès, reproduiré el comentari que n'he fet en una publicació recent: «Deixant al marge la passió apologetica amb què escriu constantment el cronista, penso que cal interpretar la seva coneguda frase en el sentit, tant de reconèixer les grans varietats de la llengua catalana..., com de confirmar-ne la indiscutible unitat, que s'imposa a les poc accentuades diferències dialectals, per les quals aquella no fa sinó sentir-se'n reforçada. Tot plegat com si, pel fet d'haver de descompondre la llengua en sumands diferents (occidental, valencià; oriental, rossellonès, balear), això suggerís que hi havia més persones implicades en el recompte, i sobretot per raó que, reconegudes les dites varietats, hom hi trobava sempre la mateixa i única llengua cata-

lana (a diferència d'allò que s'esdevenia a Castella, a Occitània o a la França del Nord, on l'observador menys perspicax havia de retre's a l'evidència que les parles hi eren força més fragmentades, i ja sabem que una de les regles de la suma és que els sumands siguin homogenis...).

Un distingit col·lega, i no pas de Catalunya precisament, havent-se trobat, després d'una conferència d'història de la llengua, amb la sabuda objecció del pretès caràcter diferencial del valencià, em deia un dia que, davant situacions d'aquesta naturalesa, ja s'havia preparat cinc fragments de textos medievals, pertanyents a autors catalans, valencians i baleàrics, per a presentar-los a l'objector de torn, i, ensem, pregar-lo que li indiqués quin era el fragment corresponent a la singular i inclassificable «llengua valenciana». És clar que el dia que el meu amic farà la prova, si ja no l'ha feta, el seu objector haurà de reconèixer la realitat i confessar que no pot apreciar diferències substancials entre els cinc textos... L'anècdota em recorda un altre fragment també molt conegut, ara de Pomeu Fabra, i tampoc no resisteixo a la temptació de transcriure'l. Mestre Fabra ens conta, ja l'any 1920, que ell havia dit una vegada a un escriptor valencià: «Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguésiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostarvos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear.»

Com ningú no ignora, aquesta llengua que, com veiem, cal qualificar de prou unitària, sofreix, a par-

tir del segle XVI, un procés de deteriorament, més psicolingüístic que pròpiament lingüístic, i la producció es dialectalitza —segons la frase feta—. Tanmateix, la gran massa social resta obstinadament fidel a la llengua parlada i així aquesta és retransmesa generació rere generació, per més que, com a conseqüència de poderoses raons ben sabudes, es va empenant de sutzures (castellanismes, vicis i analogies). Quan s'encengué arreu la flama de la Renaixença, amb cronologies, intensitats i significacions certament desiguals, segons els indrets del territori lingüístic, però amb el fi comú de recobrar la personalitat perduda, tot seguit fou posat el tema de l'ortografia. Ni per tothom ni arreu es veien clares les possibilitats immediates, i menys encara si l'esdevenidor correspondria a les il·lusions dels més entusiastes. Però aquells homes ja maldaven per la reforma ortogràfica. Els ritmes eren diferents ací i allà, però tothom empenya. Nogensmenys, no en sabien prou, i s'esbatussaven i defensaven criteris oposats, i això promogué pertot tensions immenses i problemes personals aguts. L'única cosa compartida universalment era que calia redimir la llengua de la seva situació de prostració.

III. LES NORMES ORTOGRÀFIQUES (1913)

DEVERS 1900, el clima respecte a la reforma lingüística era de tensió considerable. La normalització de la llengua anava més de pressa que la seva normativització. Dit d'una manera diferent: la difusió dels usos idiomàtics (normalització vol dir «fer normal, fer habitual, fer universal») l'ús de la llengua havia atès més maduresa que la regulació ortogrà-

fica, gramatical i lèxica (que és el que anomenem normativització). Altrament, ¿com podríem estendre els usos d'una llengua, si no ens havíem posat d'acord sobre la manera d'escriure-la?

Conscients d'aquesta necessitat, els erudits s'havien barallat intensament i violenta durant els darrers decennis del segle passat, amb el fi d'endegar la desgavellada llengua. Els erudits, sí; però el poble culte, també interessat, no els deixava sols, ans al contrari, participava en la gran polèmica. Posicions encontrades, contradictòries i tot, eren defensades aferrissadament, i tothom s'anava posant més nerviós, en veure la inutilitat de tants esforços. L'efervescència era, amb matisos varis, universal dins tot el territori lingüístic, però on atenyia el màxim de la gradació era en els cercles barcelonins.

El 1901, Antoni M. Alcover havia llançat la *Lletra de convit*, preparatòria de l'*Obra del Diccionari*, la qual sortosament estava destinada a consolidar els lligams entre totes les terres de la llengua catalana. Aviat l'excitació esdevingué fora mida, i fou en aquest ambient que Alcover convocà el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que se celebrà a Barcelona, el mes d'octubre de 1906. Aquest fou novament teatre de les lluites per la reforma ortogràfica, que s'anaren polaritzant en dos extrems: la solució històrica (basada en la tradició, la qual barrejava els criteris etimològics, els del català medieval i els de la tradició més immediata o castellanitzant) i la solució moderna (que partia de la llengua actual, depurant-la de vicis idiomàtics i de castellanismes, tot tenint constantment en compte les solucions de la llengua antiga). El congrés, amb el seu notable rebombori, havia preparat els ànims de tots, en el sentit que hom ja esperava la promulgació de la nova ortografia, amb una predisposició que era d'acceptació prèvia d'allò que els entesos establirien. Les coses s'anaren precipitant: fundat l'Institut d'Estudis Catalans el 1907, i decidit aquest a editar publicacions que ja es preveia que serien d'alt nivell científic, i que assolirien una difusió remarcable, la fixació de l'ortografia ja no es podia

fer esperar més. Així, el 1913 apareixien les *Normes ortogràfiques*, oficialment editades per l'Institut, les quals, bé que no diuen nom d'autor, essencialment eren obra de P. Fabra.

Per a escatir quina era la base de l'ortografia de l'Institut, des d'un punt de vista tècnic, abans hem de fer un repàs dels criteris que hom pot aplicar-hi. N'esmentaré tres. 1) El *criteri fonètic*. L'ortografia hi és establerta sota el signe de fer correspondre una lletra a cada so, i no més d'una. En rigor, una ortografia exclusivament fonètica no és possible, si doncs no hi recorriem a la notació especialitzada (del tot inviable, per raons pràctiques). Àdhuc una ortografia com la castellana, que habitualment és tinguda per molt fonètica, presenta unes quantes incongruències (la *h*- inicial muda, i els parells *b-v*, *j-g*, *z-c*). 2) El *criteri etimològic*. És el que re-

corre, en el cas de les llengües romàniques, a les grafies del llatí, per a la correcta escriptura dels mots. El cas més típic és el de la *h*- inicial o interior, que no es pronuncia però s'escriu, en català, en castellà, en francès, etcètera (però no en italià, que les ha suprimides); així: *home*, *herba*; *exhortar*, *inhibir*. Un altre cas: segons la regla general, hom escriu *ge*, *gi*, amb *g*, per a expressar el so de *ge* en català, però cal emprar la *j* en mots en els quals la grafia llatina s'ha imposat: *jerarquia*, *injecció*. 3) El *criteri tradicional*. Hi ha grafies que manquen de justificació tant fonètica com etimològica, però que, per la raó que sigui, han estat habituals en un període de la història de la llengua, de manera que han restat incorporades a l'ortografia vigent. Dos exemples. Un, del català: la *ç* (*ce* trencada), que no existia en llatí ni representa un so específic, ja que es confon amb la *s* sorda (o *ss*), però

que s'originà per evolució paleogràfica d'una primitiva *z*. Un altre, del castellà: la *h*- inicial de mots com *harina*, *humo*, els ètims dels quals tenien *f* (que s'ha conservat en català: farina, fum); és una lletra que avui correntment no correspon a cap so, però que antigament reflectia una articulació aspirada, no del tot desapareguda a la Península Ibèrica ni a l'Amèrica llatina.

Aquests són els tres criteris més difosos, com a directrius dels sistemes ortogràfics, almenys tenint en compte allò que ara ens interessa més. Al més sovint, però, no trobem ortografies basades en un sol dels criteris. Doncs bé, les normes ortogràfiques de l'any 1913, ço és l'ortografia vigent de la llengua, tenen molt dels dos primers criteris, fonètic i etimològic, i, com direm, el primer és anteposat molts cops al segon. Tenen menys, certament, del tercer criteri (el tradicional), si més no d'una faisó exclusiva, per tal com el criteri tradicional moltes vegades és sostingut, avui, per la pronúncia de la llengua a determinades contrades (i això ja ho considerem dins el criteri fonètic, en un sentit total de la nostra realitat geogràfico-lingüística).

Esmement un exemple de cadascun dels dos primers criteris. Del fonètic: la distinció gràfica entre *b* i *v*. Bé que a la major part del domini lingüístic hom confon ambdós sons en la bilabial *b*, una ortografia que volgués tenir aplicació pertot no podia oblidar com eren pronunciades aquestes consonants arreu de la llengua (les quals, com és sabut, són distingides al Camp de Tarragona —on, per cert, la distinció ja no té la fixesa d'abans—, en territori valencià —però no en valencià central—, a les Illes Balears i a l'Alguer), i per això l'ortografia recull la diferència entre *b* i *v*. Un exemple del criteri etimològic: la pronúncia catalana té unes oclusives sordes finals (*-p*, *-t*, *-c*), la recta grafia de les quals és la consonant sorda o la sonora corresponent; així, les articulacions finals de *joventut* i de *quietud* sonen exactament de la mateixa manera, però el primer dels dos mots duu una *-t* allí on el segon duu una *-d*, i la raó n'és la grafia paral·lela llatina: *juventute(m)*, *quietudo*.

24 - SAÓ

Hem dit que l'ortografia actual deu menys al criteri que hem anomenat tradicional. Cal que ho expliquem. Ja abans hem precisat que no l'acostumem de trobar sinó compartit amb el criteri fonètic. Així, doncs, vegem-ho en el cas, ja esmentat, de la *-b* i la *-v*; l'existència de mots com *rave* o *Esteve* en català (que tenien *f* en llatí: *raphanu*, *Stephanu*), o la terminació del pretèrit imperfect d'indicatiu *-ava*, *-aves*, etcètera (que en llatí era, en canvi, *-abam*, *-abas*, etcètera) palesen que ací l'ortografia moderna no és etimològica. Per això mateix, i atès que, en la llengua antiga, les grafies corresponents eren *u* o *v*, podríem creure que ací hom havia seguit el criteri tradicional (i ho reforçaria el paral·lelisme amb el castellà antic: *ráuano*, *Esteuan*, *-aua*, *-auas*, etcètera). Doncs bé, malgrat aquestes coincidències amb les grafies tradicionals, la raó que ha pesat més per a escriure *v* en aquests casos ha estat la pronúncia labiodental dels parlars que distingeixen entre les dues labials (criteri, doncs, fonètic, o fonètico-geogràfic). Per això dèiem suara, i ara en comprenem tot l'abast, que no acostumem de trobar el criteri tradicional d'una faisó exclusiva, i que, en haver d'ésser compartit, ho és amb el fonètic. Aquesta col·laboració entre el criteri fonètic i el criteri tradicional inspirà ja els principis ortogràfics precisament sobre *b* i *v* (i també sobre *a* i *e* àtones) defensats per Marià Aguiló, segons els quals —i són paraules de Pompeu Fabra— «per damunt qualsevol consideració de caràcter etimològic i per damunt les habituds contretes en l'època de la decadència sota la influència de l'ortografia castellana, hom havia d'atenir-se a les grafies medievals i a la pronúncia d'aquells dialectes que conserven l'antiga distinció». Així, per exemple, un mot com *buidar* (que és escrit amb *b* en català antic, i que és pronunciat amb *b* labial a les contrades que distingeixen entre aquesta *b* i la *v* labiodental) s'escriurà amb *b* bilabial, per més que procedeixi del baix llatí *vocitare* (que ha originat el francès *vider* i l'italià *voutare*). El criteri tradicional, quan ha estat pres en consideració,

ho ha estat, doncs, ensems que el criteri fonètico-dialectal.

No és difícil de comprendre el perquè d'aquestes reserves quant al criteri tradicional, per què hom no el deixà anar gairebé mai sol. Senzillament, perquè la nostra llengua no posseïa una tradició idiomàtica pura. La tradició ortogràfica del català medieval s'havia barrejat amb les grafies castellanitzants, o, fins i tot quan no s'havia produït cap mescla, la tradició havia perdut unitat i hi havia, de fet, diverses tradicions. És el que Fabra anomena l'ortografia de la decadència. La impossibilitat de seguir la tradició ortogràfica en tota la seva corba fou un fet a partir del moment de la ruptura de la tradició literària, i amb ella, de la decadència de les nostres lletres. Aquesta impossibilitat, arribada l'hora d'endegar la nova ortografia, dugué un bon nombre de complicacions: malgrat la solidesa dels seus principis, malgrat la seva lògica, l'ortografia de 1913 havia de rompre amb la tradició, o, almenys, semblava que hi rompia molt més que no ho feia en la realitat: pensem en els casos més destacats, de la *i* (en lloc de la *y* grega tradicional), i de la *-c* final (en lloc de la *-ch* tradicional). Però, a propòsit de la *y* a l'interior dels mots (antic *reyna*), Pompeu Fabra féu veure com es tractava d'una fossilització a causa, precisament, de la ruptura de la tradició ortogràfica: també els castellans escrivien, segles ha, *reyna* i *ayre*, i els francesos *roy* i *vray*, i els italians *poy* i *noy*, i els portuguesos *ley* i *peyto*, i tots ells passaren a formes amb *i*, i si la nostra llengua no hi passà, fou, sens dubte, per aquesta interrupció. I semblantment amb els altres casos de l'antiga *y* grega, substituïda, l'any 1913, per la *i* llatina; la mateixa conjunció copulativa no podia ésser una excepció, per raons de lògica i, de més a més, les raons invocades a favor de la *y* no podien ésser de les més genuïnes (sinó de les tradicions tardanes i ja mediatitzades), per tal com la copulativa en els textos antics i clàssics no havia pas estat expressada per *y* grega, sinó per *e*.

Com digué Pompeu Fabra en més d'una ocasió, algunes de les normes més combatudes no contradiuen cap grafia medieval, o, almenys, no

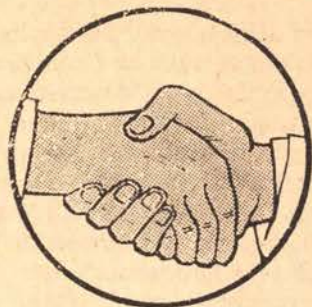
la contraduien més que les solucions defensades pels partidaris de l'ortografia anterior a la promulgació de la nova. De fet, hi guanyàrem: arribat el desgavell ortogràfic fins a començos d'aquest segle, en haver de fer-ho tot nou, hom pogué construir una ortografia tècnicament millor que la de les altres llengües romàniques, perquè els coneixements lingüístics eren més fermes ara que als segles XVII i XVIII, i, sobretot, perquè aquelles altres llengües han de moure's amb un llast molt pesant: precisament el de la tradició, de la qual, nosaltres, en canvi, haguérem de prescindir, com hem dit, per haver esdevingut poc genuïna.

Promulgades les normes, hom havia fet el primer pas. Però no n'hi havia prou amb un pas: calia simplement caminar. Doncs bé, l'obra de reforma caminà. Tant, que gairebé podríem dir, continuant la imatge, que corregué i tot. En efecte, podem parlar, sense exagerar, de la universalitat de les normes ortogràfiques. I aquesta universalitat tingué tres perspectives. En primer lloc, fou una universalitat *social i cultural*: l'endemà de llur promulgació, les normes foren acceptades pertot: la premsa, les empreses editorials i el poble culte adoptaren d'una manera immediata la nova ortografia.

Una segona perspectiva és la de la universalitat *biològica* de les normes de 1913. En posseir una ortografia lògica i conseqüent, molt ben elaborada des d'un punt de vista tècnic lingüístic, la nostra llengua quedava col·locada damunt la via que la faria apta per als matisos més varis, que la universalitzaria dins el país, i que la internacionalitzaria enllà de les seves fronteres.

En tercer lloc, la universalitat *geogràfica* total, dins les terres de llengua catalana. No n'hi havia prou que la nova ortografia penetrés pregonament a la nostra societat, o que arribés a la mateixa entranxa de la vida de la llengua: s'havia d'escampar per totes les seves terres i contrades. I s'havia de poder adaptar a totes les seves varietats geogràfiques. En aquesta direcció cal remarcar que les normes de l'any 1913 representen un gran esforç d'unitat, bé que això no fou

sempre reconegut. I això explica quelcom que hem insinuat abans: les normes foren presidides per dos criteris: el fonètico-geogràfic i l'etimològic, i, en casos de col·lisió entre ambdós, aquell passaria al davant d'aquest, per tal de salvar la universalitat geogràfica de l'ortografia. Un exemple típic: els plurals dels noms femenins en *-a* (com *casa*), o les formes verbals acabades en *-s* i en *-n*, havien estat un dels cavalls de batalla a les polèmiques de començos de segle: *casas* o *cases*, *cantas* o *cantes*, *cantan* o *canten*. Evidentment, un criteri etimològic hauria obligat a mantenir la *a* (en llatí l'acusatiu plural és *casas* o les formes verbals corresponents són *cantas* i *cantant*), però en la fonètica històrica del català es produí un tancament d'aquesta *-a* final en *-e*, que segueix essent *-e* als parlars occidentals (on la *a* i la *e* àtones es pronuncien diferenciades, en oposició als parlars orientals, que les han confoses en l'anomenada vocal neutra): si l'ortografia volia ésser apta per a tota la llengua, no tenia altre remei que abandonar el criteri etimològic (*-as*, *-an*) i adoptar el fonètico-geogràfic (*-es*, *-en*, d'acord amb la pronunciació de les zones que no confonen *a* i *e* àtones), tot refusant, per inservible i confusoriari, el criteri tradicional (que és vacil·lant, entre la *e*, més clàssica, i la *a*, castellanitzant, més tardana). Així, l'ortografia de les vocals àtones (*æ*, *i*, *u*), mentre que ara els barcelonins han d'estudiar quan la vocal neutra *æ* s'escriu *a* o *e*, o quan la *u* àtona s'escriu *o* o *u*. Però hom no podia deixar de pensar en tots els parlars, si l'ortografia havia d'ésser universal. Aquesta idea anà progressant entre nosaltres, una mica lentament, car petits malentesos i reticències no mancaren, però a la fi, una vintena d'anys després de la promulgació de les normes, els intel·lectuals valencians i balears acceptaren i aplicaren la preceptiva ortogràfica i gramatical de la llengua comuna a llurs varietats territorials, amb lleugeríssimes modificacions que l'Institut d'Estudis Catalans féu seves.

IV. LES NORMES DE CASTELLÓ (1932)

JUSTAMENT l'objectiu del present acte és de commemorar la incorporació dels valencians, ara fa cinquanta anys, a la normativa general de la llengua. La decisió fou presa per un nodrit grup d'intel·lectuals, homes de lletres i professors del País Valencià, reunits amb aquest fi, a Castelló de la Plana. D'ací que la denominació que ha consagrat aquella decisió sigui la de les Normes de Castelló (1932).

L'adhesió dels valencians a l'ortografia i a la gramàtica de tots, vista al cap de mig segle, em semblen d'una alta coherència intel·lectual i moral. Coherència intel·lectual, perquè la situació era —i és avui, i serà sempre, mentre la llengua existirà— simplement una qüestió de lògica: si hi ha una identitat lingüística multiseccular, i si l'ortografia establerta, en reflectir els trets específics valencians (o si més no, tenint-los tan en compte com hi són tinguts els de totes les modalitats de la llengua), en permet la correcta escriptura sense entrebancs, ¿per què hi hauria d'haver dues ortografies?

També coherència moral, que mira a les actituds. Si l'ortografia és una convenció —dèiem—, no és acceptada com un fet físic o com una realitat històrica. La convenció demana (més encara: exigeix) una acció de voluntat col·lectiva: precisament perquè podrien ésser rebutjades, les convencions tenen tant de valor quan són subscriptes.

Així, l'ortografia acceptada el 1932, en els seus dos aspectes de raonada amb lògica i adoptada amb llibertat, no significava cap supeditació a res ni a ningú, sinó que era un crit madur d'encoratjament a tirar endavant la llengua i la cultura dins la indiscutible unitat.

Indiscutible, dic. No discutida, car la unitat lingüística, que ja aleshores era discutida i ho continuà essent, encara ho és avui. La raó n'és un enorme malentès. No voldria ofendre ningú, no voldria que ningú cregui que dogmatitzo. Simplement, que em sigui permès de traslladar ací una observació que jo he fet repetidament, rodant per aquests mons de Déu. Si pregunteu a un austríac què se sent ell, en tant que membre d'una comunitat, us dirà indefectiblement que és «austríac». Si, de més a més, li pregunteu quina és la llengua materna, us dirà, no menys indefectiblement, que parla «alemany». Repetiu la prova amb un suís de la «Suisse normande» o amb un való, i us respondran, l'un, que és «suís», l'altre, que és «belga», però tots dos parlen «francès». El «test» pot fer-se encara amb un «nord-americà» (que diu que parla «anglès»), i fins i tot amb qualsevol hispanoamericana (que se sentirà «colombiana», o «venecolà» o «peruà» o «argentí», etcètera), tots els quals diran que parlen «castellano». No vull donar lliçons a ningú, ni tirar aigua al meu molí, ni haig de fer propostes de nomenclatures que jo sóc el primer de no veure clares. Ara bé, trobo evident que una cosa és la «valencianitat» (en tant que manera d'ésser, d'actuar, de produir-se) i una altra

cosa és reconèixer la unitat lingüística, sense que en cap moment em passi pel cap que s'hagi d'imposar una denominació que manca de tradició moderna i desperta suspicàcies. Enregistrem força situacions comparables (a Àustria, a Suïssa i Bèlgica, als Estats Units, a l'Amèrica del Sud), i no en surt cap problema. És una qüestió de noms, que no ens ha de preocupar. Allò que sí que ens ha de preocupar és que, donant cadascú el nom que doni a la llengua, a la mateixa llengua, en cas que en neguéssim la unitat, per mitjà d'una ortografia que impliqués de rompre la convenció, tots els aspectes positius de l'ortografia com a símbol aglutinador i integrador, es convertirien en aspectes negatius de separació i disgregació. Recordem la citació de Fabra, feta abans: si estudiem i depurem la parla de cadascuna de les grans modalitats de la nostra llengua, estigueu-ne segurs: tot ens hi trobarem.

Si no, podem perdre-ho tot. Els defensors d'una ortografia altra que la de les Normes de Castelló manifesten d'ignorar allò que ha estat el *leit-motiv* de la present exposició: l'ortografia comuna, basada en una convenció lliurement acceptada, ens farà solidaris. I això és tan clar que quan en el decenni dels quaranta, un editor barceloní presentava a la censura una edició de

l'inofensiu Verdager, l'autorització quedava condicionada que el llibre fos publicat en ortografia original, ço és d'abans de l'ortografia vigent (de 1913). Aquest criteri delsensors proclamava estentòriament el valor simbòlic de l'ortografia: un llibre publicat en una ortografia no normalitzada no els feia por, perquè hi mancava tot allò que hi ha al darrera d'una ortografia correctament establerta i universalment observada.

Ací és on jo veig la clarividència dels valencians d'ara fa cinquanta anys (els signants de les Normes de Castelló), així com la dels valencians que n'heu organitzat avui la commemoració (i tots els que vosaltres representeu, que ja són legions): us heu adonat que, si cal tirar endavant, no ens podem moure de l'ortografia de tots. Deia, en començar, que avui enaltim una efemèride, que potser en una altra cultura passaria desapercebuda. Vosaltres no la hi podíeu deixar passar. L'esperit de les Normes de Castelló, si hi som fidels, és la millor penyora per a l'esdevenidor de la llengua de tots.

(*) Parlament pronunciat en el decurs de la sessió acadèmica que la Universitat de València dedicà a commemorar el cinquantenari de les «Normes de Castelló», el dia 26 d'abril de 1982.

EL PROBLEMA LINGÜÍSTIC EN SAÓ

Frances X. Blai: «La castellanització i l'Església valenciana, 1 (1976), 6-9.
Joan Ll. Sanchis: «¿Valenciano o catalán?, 8 (1977), 6.
Josep A. Comes: «El P. V. és bilingüe, ho sabieu?», 13 (1978), 4.
Josep Ll. Aracil: «Aclariments al voltant del terme "bilingüisme"», 13 (1978), 7.
La Paraula Cristiana: «Creuada contra les misses en valencià», 17 (1979), 24-25.
Joan Ll. Sanchis: «A propòsit del decret de bilingüisme», 21 (1979), 5.
Josep A. Comes: «Un discurs per a l'any 2000», 22 (1979), 4.
Vicent Cardona: «L'Arquebisbe i el biolingüisme», 23 (1979), 5.
Joan Ll. Sanchis: «L'onzena llengua romànica», 23 (1979), 7.
Josep-Miquel Juan: «La repressió de la llengua», 26 (1980), 24-25.

Giuseppe Tavani: «Carta al president Suárez», 29 (1980), 27. «No a la secessió idiomàtica» (editorial), 32 (1980), 3.
Rafel Ll. Ninyoles: «Del conflicte lingüístic al P. V.», 32 (1980), 10-12.
Francesc X. Blai: «El P. V. no és bilingüe», 34 (1981), 8.
Assemblea d'Intel·lectuals...: «Aturar la barbàrie», 34 (1981), 6.
Justícia i Pau: «Una qüestió d'ètica: la llengua dels valencians», 34 (1981), 5. «Una curiosa resolució del Ministeri de l'Interior». (En Punta), 39 (1981), 4.
Francesc X. Blai: «Més sobre el valencià a l'escola», 42 (1981), 6.
Manuel Sanchis Guarnier: «El valencià no es una variante regional del idioma catalán», 43 (1981), 11-13.
Joan Fuster: «El "cisma" lingüístic apa-

rent», 46 (1982), 13-14. «Una ortografia diferent no fa una llengua distinta». (En Punta), 48 (1982), 5.
Joan F. Mira: «La batalla dels pàrvuls», 49 (1982), 6.
Josep Giner: «L'accentuació», 50 (1982), 21.
Josep Ll. Pitarch: «L'aplicació del decret del bilingüisme», 50 (1982), 32.
Enric Valor: «Per la normalització lingüística», 50 (1982), 44. «Encara la unitat de la llengua» (En Punta), 51 (1982), 6.
Josep Giner Marco: «Sobre els orígens del valencià», 51 (1982), 11-12.
Josep Pitarch: «Per un ensenyament valencià per a criatures valencianes», 51 (1982), 20-21.
Francesc X. Blai: «L'ensenyament del valencià «omega et alfa»», 52 (1982), 6.